

**IGOR OMERZA**  
raziskovalec in pisatelj

# Najboljša lustracija je pisanje knjig o početju Udbe

**IGOR KRŠINAR** foto: **PRIMOŽ LAVRE**  
igor.krsinar@reporter.si

Raziskovalec Igor Omerza je napisal novo knjigo o zločinskem delovanju nekdanje jugoslovanske tajne službe Udbe, v kateri se je osredotočil na ljubljanski proces iz leta 1984, ko so bili na politično montiranem sodnem procesu obsojeni Bolgari, ki so živeli v Sloveniji, ob njih pa še dva Slovenca in dva Srba. Žrtve so z mučenjem, pretepanjem in grožnjami prisilili, da so priznali sodelovanje z bolgarsko tajno službo in neobstoječe teroristične akcije. Na strani Udbe in vojske so sodelovali isti akterji, ki so se pozneje pojavili v procesu JBTZ. Pogovarjali smo se tudi o uničevanju udbovskega gradiva pred osamosvojitvijo in po njej, o sodelavcih Udbe in vprašanju lustracije.

**V svoji zadnji knjigi ste dokazali, da je bil George Orwell vizionar in da smo v Sloveniji leta 1984 dejansko živeli tako, kot je ta angleški pisatelj napovedal v svojem futurističnem romanu iz leta 1948. Ste pred pisanjem knjige prebrali Orwellov roman?**

Prebral sem jo že predavnimi leti, gledal sem tudi film, zato se spomnim vsebine. Moram pa reči, da vendarle ni bila vsa Slovenija takrat orwellovska. Zagotovo pa je bil vojaško-udbovski proces, ki ga opisujem, čista orwellovska grozljivka, kar je tudi v knjigi jasno dokumentirano.

**V knjigi opisujete aretacije in montirani sodni proces proti Bolgarom, ki so živeli v Sloveniji. Proces je skonstruirala slovenska Udba po naročilu zvezne Udbe kot maščevanje zaradi upokojenega jugoslovanskega obveščevalca, ki so ga zaprli in obsodili v Bolgariji leta 1979.**

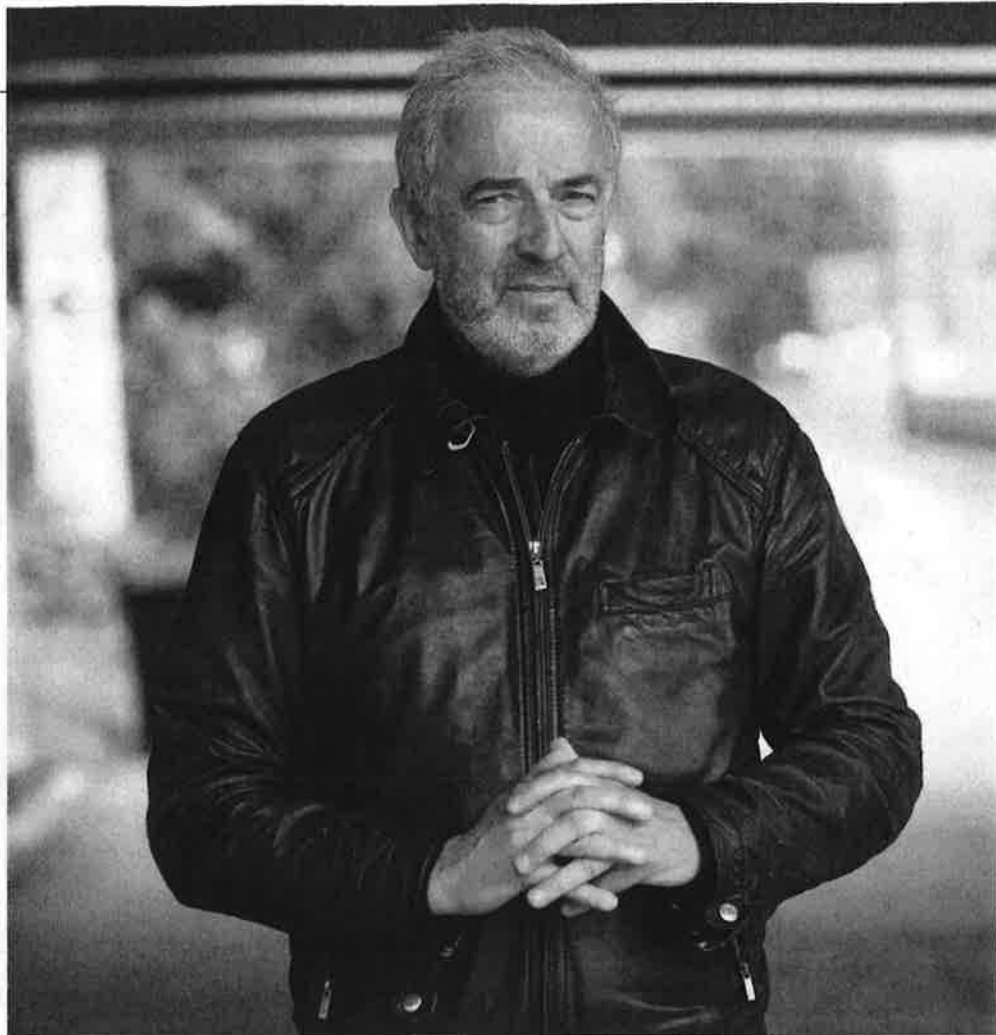
Šlo je za upokojenega pripadnika organov za notranje zadeve, prepričan sem, da je tudi tam šlo za montirani proces, kar je ugotavljala tudi jugoslovanska stran in se zaradi tega razburjala. Ampak vemo, da so bili montirani procesi stalnica v komunistični Jugoslaviji in Bolgariji, pravzaprav v vseh komunističnih državah. Pri nas v

### **Montirani procesi so bili stalnica v komunistični Jugoslaviji in Bolgariji, pravzaprav v vseh komunističnih državah.**

Sloveniji lahko govorimo o montiranem procesu še leta 1988, kajti JBTZ je bil prav tako politično montiran proces. Tako so takrat na en montirani proces odgovorili z drugim takim procesom. Na bolgarskega z jugoslovanskim. V Jugoslaviji so imeli celo več montiranih procesov kot odgovor Bolgariji, prepričan sem, da so bili vsi montirani. V Kragujevcu je neka ženska naredila samomor v preiskovalnem postopku, ko je bila obdolžena sodelovanja z bolgarsko obveščevalno službo. V slovenskem primeru ni šlo samo za bolgarske državljane, saj sta se v procesu znašla tudi dva Slovenca in dva Srba. Agop Stepanjan pa je bil Armenec z dvojnimi, bolgarskim in jugoslovanskim državljanstvom.

**Ampak krivi so bili izključno zato, ker so bili Bolgari in jih je bilo treba obsoditi.**

Leta 1979 je bilo rečeno: Najdite bolgarske špijone v Jugoslaviji. Tudi če ni dokazov, jih morate dobiti pri nekem prekršku, jih spravite v zapor in primerno obdelati. S tem je bil seznanjen tudi maršal, se pravi Josip Broz Tito. To je ključno zame, kajti ze-



lo redko se je ohranil dokument, kjer se je Titovo ime pojavilo v takih povezavah, saj je bilo to nezaželeno. Očitno je neki neuki udbovec to zapisal in se je tako ohranilo v Arhivu Slovenije.

**To pomeni, da je Tito za to najmanj vedel, če že tega ni celo naročil.**

Udba je ta lov na čarovnice organizirala na temelju zahtev visoke politike, torej zvezne. Dokument razkriva, da je to moral potrditi tudi Josip Broz Tito, kar je po svoje logično, saj je bil on tisti, ki je sprejemal odločitve, čeprav je tako dokumentiranje Titovega, sicer stalnega odločanja zelo redko.

**Ampak te Bolgare so udbovci spremljali že pred dogodkom iz leta 1979, ker v knjigi omenjate Janeza Zemljariča in njegove akcije.**

V Sloveniji je bila večina teh ljudi v udbovskih obdelavah. Bila je obdelava Igor, ki je zajemala bolgarske glasbenike na Obali, nekateri od teh so se pozneje pojavili na tem procesu, bila je tudi obdelava Venček, kjer so preverjali Agopa. Spremljali so jih nekaj let, a pri tem niso ugotovili nič posebnega. Stvar se začne razpletati šele na začetku leta 1984.

**In Agop Stepanjan je bil določen za vohuna, ker je bil glasbenik in je delal kot varnostnik.**

Najprej so aretirali bolgarskega glasbenika Aleksandra Aleksandrova. Leta 1983 so ga izgnali iz Jugoslavije, nato se je nezakonito vrnil z lažnim potnim listom. Izdal ga je udbovski konfident Feri Smola, ki je bil šef koncertne direkcije. Na zaslišanju je Aleksandrov izjavil, da je Agop njegov sodelavec, tako so prišli do njega. Primeren je bil tudi zato, ker so že prej sklenili, da so najbolj primerne kandidati iz mešanih zakonov, bil je glasbenik in bolgarski državljan. Seveda je bilo priznanje Aleksandrova izsiljeno, poleg tega je bil ta človek tudi malo neuravnovešen, to opisujem v knjigi. Na podlagi njegovih izsiljenih izjav so potem poleg Agopa aretirali tudi Slovenca Milana Pfajfarja, ki je bil prav tako glasbenik. Potem so začeli preiskovanci v zaporu obtoževati drug drugega, priznali so stvari, ki jih absolutno niso naredili. To pomeni, da so zasliševalci uporabljali izjemno nasilne metode.

**V knjigi opisujete, da so obsojeni najprej zanikali, nato pa priznali vohunjenje, terorizem, podtikanje neobstojećih bomb in še druga neverjetna dejanja, ker so jih pretepali, omamljali, grozili z represalijami nad domačimi. Stepanjan je kot vohunko označil celo lastno ženo, ona pa je bremenila njega. Bila sta kot Winston in Julia v Orwellovem romanu.**



V obsežnem poglavju opisujem zasliševalne metode, ki so bile psihično in fizično nasilne, od drogiranja do neskončnih zasliševanj, do raznih mešano psihično-fizičnih metod, kot so gorenje luči, celonočna zaslišanja, hoja po celici po prstih, do najbolj brutalnih pretepanj, do groženj, da bodo obračunali še z njihovimi družinami. Vse te grožnje so razvidne iz dokumentacije ali pričevanj, vse sem natančno dokumentiral.

**Kakšno vlogo sta v tem procesu imela danes znana Slovenca Uroš Merc in Drago Gajo? Sta bila le naključno zaslišana ali sta bila udbovska sodelavca?**

Iz dokumentacije ni videti, da bi bila sodelavca Udbe. Oba so na Udbo poklicali na informativni pogovor. Dragan Gajić je bil z Aleksandrovom skupaj na neki glasbeni turneji, zato so ga spraševali o njem. Tudi ni razvidno, da bi zanj uporabili kakšno kodno ime. Še manj pa to velja za Merca, ki je Agopu dal neko bolgarsko knjigo. Poznal ga je, ker je pač hodil na Bled in ga je tam po naključju spoznal. Udbovci so raziskovali, od kod mu ta bolgarska knjiga, in so zaslišali Merca. Vsekakor ne nastopata v vlogi konfidentov Udbe, ampak zgolj kot človeka, ki ju je Udba zaslišala v zvezi s tem primerom.

**Stepanjana so iz zapora izpustili šele leta 1989. Pred tem na prošnje njegove žene za njegovo predčasno izpustitev ni hotel slišati niti Milan Kučan kot šef takratne partije. Kaj je on vedel o ljubljanskem procesu iz leta 1984?**

Na njeno pismo ni odgovoril. V delovodniku njegove pisarne je razvidno, da je njeno pismo prejel. Toda Cveta Stepanjan ni dobila nobenega odgovora, tudi jaz ga nisem našel v Kučanovem predsedniškem arhivu. V njem ni niti njenega pisma, je pa dokazilo o tem, da je pismo prišlo. Kaj je on vedel o procesu, ne vem, ker o tem nisem našel dokumentov. Našel pa sem dokument, da so takrat, ko so leta 1984 proti tem ljudem podali obtožnice, obvestilo o tem vključno z obtožnico poslali trem najvišjim slovenskim voditeljem, Kučana takrat še ni bilo med njimi. Predvidevam, da je bil vendarle

**Leta 1989 se je Udba pripravljala, da (na zahtevo vojske) aretira mene, Romana Leljaka, Igorja Bavčarja, Melito Zajc in Mirana Lesjaka, ampak iz tega ni bilo nič.**

obveščen o procesu, kaj več pa ne morem povedati. Vsekakor ga je leta 1987 Majda Gaspari kot članica zvezne pomilostitvene komisije obvestila, da se znotraj jugoslovanskega pravosodnega sistema uporabljajo tudi nasilne metode. On je potem ta dokument poslal v kroženje članom predsedstva CK ZKS. Da je nasilne metode, leta 1987, odkrila tudi zvezna pomilostitvena komisija, je neposreden dokaz za nasilne metode po takratnih jugoslovanskih zaporih oziroma v pravosodnem podsistemu komunističnega režima.

**Zakaj je obnova sodnega postopka, v katerem so razveljavili oz. ustavili proces proti po krivem obsojenim Bolgarom in soobsojenim trajala celo desetletje? Stepanjan je bil opran krivde šele tik pred smrtjo.**

Umril je kmalu za tem, ko je bila obtožnica umaknjena. Naš pravosodni sistem je del sodbe razveljavil, delno pa je ponovil sojenja, a je postopek kasneje ustavil tožilec. Glede na dokumentacijo, ki sem jo

**Agopova žena je bila tako obupana, da je hotela z otroki vred skočiti z viadukta Peračica.**

pridobil v Arhivu in bi jo lahko dobilo tudi sodišče, bi absolutno morali razveljaviti celotno montirano sodbo. Tako gre samo za delno, ne pa popolno pravno rehabilitacijo. Toliko časa je to trajalo verjetno zaradi neskončne dolžine sojenja naših sodišč, vendar nisem odkril, da bi kdo pritiskal na sodišče, naj delajo počasi.

**Zanimivo je, da so akterji iz Udbe isti kot pozneje pri JBTZ. V obeh procesih je bil šef SDV Ivan Eržen, v času aretacij je Udbo vodil še Branko Bračko (do junija 1984), notranji minister pa je bil vseskozi Tomaž Ertl. Ali lahko potegnemo kakšne vzporednice med obema procesoma?**

Absolutno. Tudi vojaški del so sestavljali skoraj isti ljudje, npr. Živko Mazič, Đuro Vlaislavjević, pri JBTZ je z vojaške strani nov Milan Ranić, preiskovalni sodnik, ki nadomesti Milorada Vučkosa. V obeh postopkih je bilo tajno sojenje, brez civilnih branilcev, izolacija v zaporu na Metelkovi. Velika razlika je v tem, da se je pri JBTZ takoj odzvala demokratična javnost in ustanovila Odbor za varstvo človekovih pravic. Če ne bi bilo tega, bi gotovo dobili podobne kazni ali še hujše, kot jih je dobi-

Zanimivo je, kako hitro so se skorajda vsi zlomili. Agop se ni zlomil na Udbi, ampak zelo kmalu v vojaškem preiskovalnem zaporu na Metelkovi. Ti ljudje so bili popolnoma apolitični, niso imeli močnih političnih stališč, ker jih te stvari preprosto niso zanimale. Kar iznenada so se znašli v popolnoma neznanem okolju, kjer so jih z nasilnimi metodami začeli obdelovati, in so začeli takoj govoriti stvari, ki niso bile resnične, vendar so jim jih preiskovalci sugerirali. Cveta Stepanjan je že takoj v priporu obtožila moža, ker se je bala za svoje otroke, doma je same pustila tri majhne otroke. Zmerjali so jo in grozili, videla je okrvavljenega Agopa, nato se je ustrašila in rekla, če vi tako pravite, potem bo to držalo.

**Celo moža je prosila, naj kar prizna vse po vrsti.**

Pri drugem priporu mu je rekla, naj prizna zaradi otrok, da ne bodo ostali še brez mame. Hotela se je čim preje rešiti neposrednega udbovskega prijema, zato je bila pripravljena storiti vse. Bila je tako obupana, da je hotela z otroki vred skočiti z viadukta Peračica. Zelo hitro so večino pripravili do sugestivnih priznanj.

**Te zasliševalske metode zelo spominjajo na tiste v dachavskih procesih iz leta 1948, ki jih je opisal Boris Torkar v knjigi Umiranje na obroke, vendar so žrtve leta 1984 vsaj odnesle cele glave.**

la deveterica iz leta 1984, pa tudi metode bi bile verjetno enako nasilne kot takrat. Gre za isto zgodbo, kako doseči neki politični učinek. Razlika je tudi, da je bil proces iz leta 1984 zapoznel odgovor Bolgariji, proces proti četverici leta 1988 pa je bil aktualen notranjepolitični obračun, predvsem z Janezom Janšo. Vendar je bila vloga Udbe leta 1984 veliko večja kot leta 1988. Udba je sicer spodbudila proces proti četverici, ker je iskala in našla vojaški dokument, ampak pozneje se v zaslišanja ni vključevala. Leta 1984 je Udba zasliševala obdolžence tudi takrat, ko so bili v vojaškem zaporu in še pozneje na prestopanju kazni. V procesu proti četverici se je Udba, po predaji Janše in Tasiča vojski, popolnoma umaknila ter si tako skušala umiti roke. To je pomembna razlika.

**V zgodbi JBTZ nastopate tudi vi. Tudi vas so aretirali 31. maja 1988 skupaj z Janezom Janšo, vendar so vas še isti dan izpustili. Udbovec Drago Isajlovič vas je takrat celo povabil na kosilo v Maximarketu. Kakšne so bile vaše izkušnje z nekdanjo SDV?**

V bistvu nisem bil aretirani, ampak sem bil povabljen na informativni pogovor. Miran Frumen (takrat visoki funkcionar ljubljanske Udbe – op. p.) je rekel: Janša in Omerza, z nami. In sva šla, Janša se ni vrnil, jaz pa sem se okoli petih popoldne, to je po petih, šestih urah. Vedel sem, da bodo Janši oči-

tali vojaški dokument, bil sem tudi zraven, ko mu ga je predal Zavrl. Zasliševali so me, kdo je Janši dal ta dokument, vendar tega nisem hotel povedati oziroma sem rekel, da ne vem. Zasliševali so me nekaj ur, med seboj so se menjavali, za mano so šli tudi na stranišče. Draga Isajloviča sem poznal že pred tem, nisem sicer vedel, da dela na Udbi, prvič sem to zvedel takrat, ko mi je zgodaj zjutraj pozvonil pri vratih in rekel, naj grem z njim, ker sem bil direktor Mikro Ade, in da bodo tam delali hišno preiskavo. Med zaslišanjem me je odpeljal na kosilo. Bilo je kot v dvojcu dober in slab policaj. Tako sem, brez teka, jedel na račun Udbe. Potem so me spet zasliševali in ob petih izpustili. Dal mi je še svojo telefonsko številko in rekel, naj ga pokličem, če bom karkoli potreboval. Nato sem odšel na Mikro Ado, kjer so bili že Bavčar, Korsika, Fink in drugi. Takrat je že vrelo po Ljubljani. Prišla je informacija, da Janeza peljejo v Beograd, zato sem poklical Isajloviča, da bi to preveril. Takrat je postal manj prijazen in zelo grob ter z mano ni hotel več kramljati. Moram reči, da takrat na udbovskem zaslišanju proti meni na

**Veliko ljudi je pod prisilo podpisalo izjavo o sodelovanju z Udbo, potem pa niso hoteli poročati.**

Prešernovi, kjer je danes sedež mestne policije, niso uporabili nasilnih metod.

**Pozneje niste več imeli opravkov z Udbo?**

Ne, nikoli več. Ko je začel delovati Bavčarjev Odbor in pričel, skupaj s tdnikom Mladino, objavljati informacije o Udbi, njenih metodah in fotografije njenih ljudi, je Udba začela izgubljeni svojo

**General Marjan Kranjc mi je v pogovoru za knjigo JBTZ rekel, da sta Kučan in Eržen vsak dan čepela skupaj.**

moč. Leta 1989 se je pripravljala, da (na zahtevo vojske) aretira mene, Romana Leljaka, Igorja Bavčarja, Melito Zajc in Mirana Lesjaka, ampak iz tega ni bilo nič. Bilo bi res noro, če bi Udba še leta 1989 aretirala ljudi po navodilih vojske, zato so očitno sklenili, da tega ne bodo več počeli. Sploh pa, kakšen revolt bi nastal, če bi takrat aretirali Bavčarja, ki je bil vodja Odbora za varstvo človekovih pravic.

**Zaradi knjige JBTZ – Čas poprej in dnevi pozneje vas toži Janez Juvan, ki ga opisujete kot udbovskega sodelavca Janičarja in verjetno osebo, ki je Udbi povedala, da ima Janša vojaške dokumente. Od vas zahteva natanko 3105,88 evra, ta znesek je datum zgodovinske aretacije 31. 05. 88. Kako to komentirate?**

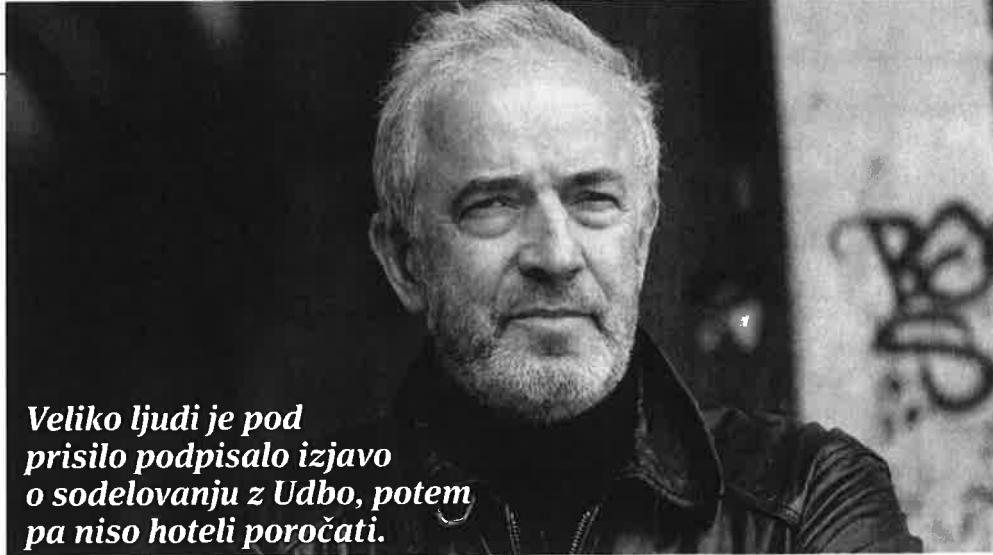
Ta številka je res duhovita. Jaz sem prepričan, da je on bivši sodelavec Udbe s ko-dnim imenom Janičar. Kot sodelavec se pojavlja tudi v seznamu udba.net in v Lajovčevi knjigi, kar je pravzaprav isto. Šifrant, ki ga označuje za sodelavca in je razložen v Lajovčevi knjigi, so kot verodostojnega upoštevali na ljubljanskem okrožnem sodišču tudi v (za Janšo oprostilni) sodbi v zadevah Franci Perčič proti Janezu Janši. V Arhivu sem za Juvana našel tudi njegovo kodno ime. Udba je namreč naročila sodelavcu Janičarju, naj napiše pismo Ljubu Sircu in Cirilu Žebotu glede vprašanj v zvezi s starojugoslovansko vojsko. Tam je še dokument, kjer Sirc odpisuje Janičarju in zač-

ne »Spoštovani gospod Juvan, odgovarjam vam na vaše pismo.« Mislim, da so to neizpodbitni dokazi, da je bil Juvan sodelavec s tajnim imenom Janičar. Seveda bo o tem dokončno razsodilo sodišče. To, da je on povedal, da je vojaški dokument pri Janši, pa se mi zdi verjetno, zato tega ne trdim eksplicitno. Frumen je za Mladino leta 1998 povedal, da so imeli na zvezi nekega agenta v bližini Janše, ki jim je povedal za ta doku-

ment, no, Janičar pa je deloval v mirovniškem gibanju, kjer je bil dejaven tudi Janša in sta se poznala. Udba je imela tudi informacijo iz prisluškovanja, ko je Zavrl klical Janšo, da ima zanj neki zanimiv dokument, ki ga je prinesel neki vojak. Tako so udbovci sestavili ena plus ena, in Ertl jih je poslal na tajno preiskavo Janševih delovnih mi-z. Iz vsega tega sklepam, da je najprimernejši kandidat za tega ovaduha, ki je Udbi povedal za vojaški dokument pri Janši, prav Janičar, to v knjigi tudi jasno povem.

**Kako se lahko nekoga opredeli za sodelavca Udbe? So bili to vsi, ki so podpisali izjavo, ali so za to potrebni še kakšni dokumenti, ki dokazujejo, da so Udbi ovajali s sodržavljane?**

Pri teh zadevah je seveda problem. Nekateri so priznali sodelovanje z Udbo in tudi povedali, zakaj so podpisali sodelovanje in kako se je zadeva razvijala. Denimo Ljubo Sirc, sicer eden največjih oporečnikov, v svoji knjigi opisuje, da je v zaporu podpisal, da bo sodeloval z Udbo, potem ko je prišel iz zapora, pa za Udbo ni poročal in je pobegnil. Tako Udba o njem celo zapiše, da jih je razočaral. Čeprav je podpisal dokument za Udbo, ga ne moremo imeti za njenega sodelavca. Veliko ljudi je pod prisilo podpisalo izjavo o sodelovanju z Udbo, potem pa niso hoteli poročati. Tudi Aleksander Bajt je zapisal, da je podpisal tako izjavo. Drugačen primer je Jože Javoršek, ki je ovajal Kocbeka Udbi za denar, kar se mi zdi skrajno zavrženo. Tudi





Mitjo Meršola ni težko označiti za pravega sodelavca Udbe, če vemo, da je ovajal celo svoje znance, prijatelje. V njegovem primeru ni šlo za klasično obveščevalno dejavnost, ko bi bil poslan v tujo državo in o dogajanju poročal svoji državi, ampak za ovajanje znancev, to se vidi iz dokumentacije, ki je bila javno predstavljena. So tudi različni tipi konfidentov, registrirani viri, neregistrirani viri, informativne zveze, občani, ki nekaj povedo itd. Mnogi so bili na informativnih pogovorih, tudi jaz, ampak to ne pomeni sodelovanja z Udbo. Ko pa nekdo nekaj podpiše, dobi kodno ime in ovaja celo svoje znance, prijatelje, je pravi sodelavec tajne politične policije.

**V zadnjem času je v javnosti potekala polemika zaradi morebitnega sodelovanja Antona Drobniča z Udbo. Verjetno ste si ogledali dokumente, zato me zanima vaše mnenje o tem.**

V nekem smislu imata oba prav, tako Leljak kot Janša. Leljak ima prav, ker iz dokumentov izhaja, da je Drobnič podpisal, toda drugi dokumenti kažejo, da je bil v to pravzaprav prisiljen in da tudi ni hotel poročati. Najbolj primerna trditev je, da je podpisal, vendar ni bil ovaduh. Kar sem videl dokumentov, predvsem v vaši reviji, sklepam, da imata oba prav. Treba je gledati celoto, iz katere je razvidno, da je podpisal, vendar ni bil klasičen ovaduh; daleč od tega oziroma sploh ne!

**Vaš naslednji izziv je verjetno zgodba o uničenih udbovskih dosjejih, ki so jih udbovci pod vodstvom Ivana Eržena uničili aprila 1990, med prvim in drugim krogom prvih svobodnih volitev v Sloveniji. Morda veste, kdo je ukazal njihovo uničenje oziroma koliko je za to odgovoren Kučan?**

Na tem dokumentu je podpisan Eržen, da pa bi to delal brez vedenja tistih, ki so takrat odločali v Sloveniji, ne verjamem. Takrat Kučan ni bil več šef partije in o njegovi odgovornosti ne morem nič dokumentirati. Prepričan pa sem, da brez njegove vednosti Udba ni uničevala dokumentacije. Predvsem pa je bil Eržen osebni prijatelj Kučana, zato se je marsikaj reševalo v njegovi osebni komunikaciji, ki je mi nikoli ne bomo zvedeli. Tudi Božo Repe v obsežni in dogovorjeni biografiji Kučana ne pove o tem prav ničesar! General Marjan Kranjc mi je v pogovoru za knjigo *JBTZ* rekel, da sta Kučan in Eržen vsak dan čepela skupaj. No, moja naslednja knjiga bo o Borisu Pahorju, uničevanje udbovskega arhiva pride na vrsto na koncu. Te dni sem odkril še eno zanimivo akcijo, *Vipava*, kako so iskali neko anonimno pismo, kar bo verjetno tudi podlaga za knjigo o zanimivem »mikrododelovanju« naše Udbe oziroma o njenem totalnem zaobjemanju terena!

**Ostaniva pri uničevanju udbovskega gradiva. So lahko udbovsko gradivo uničevali tudi pozneje v Sovi – glede na to, da ga je bilo leta 1993 ohranjenega manj kot polovica, zdaj pa Arhiv hrani manj kot četrtino osebnih dosjejev SDV?**

Nekaj je pri tem hudo narobe. To bi bilo treba razčistiti. Po svoje razumem, da je bivši režim skušal za seboj zabrisati sledove, kar je sicer kaznivo dejanje. Ampak da so bi-

**Najbolj je lustraciji nasprotoval France Bučar, za katerega je Leljak odkril, da je po vojni podpisal sodelovanje z Udbo.**

li nekateri dosjeji uničeni od leta 1993 naprej oziroma niso bili oddani Arhivu, pa je škandal brez primera. Če so v demokratični Sloveniji uničili ali skrili številne udbovske dosjeje o žrtvah ali udbovskih sodelavcih, je to nezaslišano. Sumim, da se je to res dogajalo, kajti ko sem zbiral gradivo za knjigo o Dragi, sem zahteval dosje o Tomažu Miklavčiču. Ta je leta 1993 obstajal, o čemer so pisali časopisi, zdaj ga v Arhivu ni. Koliko je še takih dosjejev, ki niso prišli v Arhiv? Govorim o času po letu 1993, ne leta 1990, ko so udbovci do maja uničevali dokumentacijo. To je škandalozno, pričakujem, da se bo to vprašanje rešilo.

**Menite, da obstajajo duplikati uničenega slovenskega udbovskega arhiva v Beogradu?**

Vsega tam ni. Slovenija je res veliko gradiva pošiljala tja, verjetno zadnja leta manj, ker so se že krhali odnosi med zvezo in republiko. Še vedno pa so sodelovali, navsezadnje je šel Eržen maja 1990 za namestnika, pozneje je postal celo šef jugoslovanske Udbe. Gotovo je v Beogradu veliko duplikatov pri nas uničenega udbovskega gradiva, ampak ne verjamem, da bodo Srbi ta arhiv zelo kmalu odprli. Naša vlada bi morala ob približevanju Srbije EU od njihove vlade zahtevati, da nam predajo kopije vsega udbovskega gradiva, ki se nanaša na Slovenijo oziroma slovensko Udbo oziroma vse gradivo zvezne Udbe. Le tako bi morda lahko kaj zvedeli, npr. kje ležijo posmrtni ostanke najverjetneje v Sloveniji (leta 1972) po Udbi umorjenega Stjepana Crnogorca.

**Večina udbovcev je ostala v Sovi, Drago Ferš je bil celo njen direktor z najdaljšim stažem. Stepanjana je aretiral Marjan Erhatič, ki se kot kriminalist pozneje pojavlja v aferi Depala vas, nato je bil celo šef ljubljanskih kriminalistov.**

Erhatič je bil takrat kriminalist, ker je Stepanjana aretirala javna varnost, ni bil udbovec. Vedno so delali pod krinko javne varnosti. Tudi pri aretaciji Janše so delovali kot javna varnost, čeprav sta jo vo-

dila Frumen in Isajlovič, ki sta bila iz SDV. Ob tem so bili zraven štirje pripadniki javne varnosti. Zaradi tega je pozneje prišlo do afere, ko je Milan Domadenik (šef ljubljanskih policistov – op. p.) povedal, da je po naročilu Ertla moral angažirati tudi pripadnike javne varnosti. S tem je Domadenik Ertla postavil na laž, saj je javnosti razodel, da se je za javno varnostjo skrivala Udba. Tudi v primeru Stepanjana so aretacijo izvedli miličniki

iz javne varnosti, udbovci so zagotavljali nadzor in varovanje aretacije ter ga nato vso noč zasliševali v Kranju.

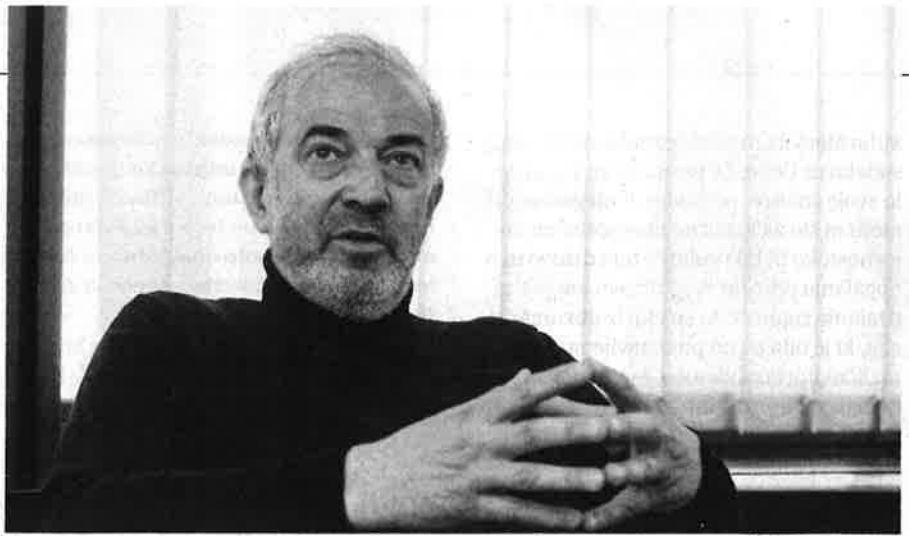
**Ampak glede na vse te podatke, da so udbovci večinoma ostali v Sovi ali se preselili v podobne institucije oziroma na pomembne položaje, me zanima, ali je bila Udba tako močna in močočna, da je preprečila lustracijo?**

Najbolj je lustraciji nasprotoval France Bučar, za katerega je Leljak odkril, da je po vojni podpisal sodelovanje z Udbo. Toda v zadnjem desetletju prejšnjega režima je bil najbolj spremljana oseba s strani Udbe. Za Bučarja zato ne moremo reči, da je bil del Udbe, ki naj bi to preprečila. Ampak najbolj žolčen proti lustraciji je bil prav on. Tudi jaz nad tem nisem bil nav-

## biografija

Igor Omerza je bil rojen leta 1950 v Ljubljani. Po diplomni na ljubljanski ekonomski fakulteti je na njej tudi magistriral s temo *Vloga in pomen delovne teorije vrednosti v Ricardovem ekonomskem opusu*. Poučeval je politično ekonomijo na srednji ekonomski šoli in na višji šoli za socialno delo. Leta 1986 je v Mikrohitu postal vodja organizacije in razvoja. Maja 1987 je postal direktor Mikro Ade, podjetja, ki je proizvajalo računalniško programsko opremo in je hkrati služilo kot infrastrukturna baza civilno-družbenih iniciativ. Bil je eden od ustanovnih članov Odbora za varstvo človekovih pravic. Leta 1991 je bil imenovan za direktorja SDK. Med letoma 1992 in 1996 je bil poslanec parlamenta, od leta 2003 do 2006 pa ljubljanski podžupan in nato član več nadzornih svetov. V zadnjih letih se vedno bolj posveča publicistiki. *Edvard Kocbek – Osebni dosje št. 584* (2010), *Od Belce do Velikoveca ali kako sem vzljubil bombo* (2011), *88 stopnic do pekla – Kako je Zemljančev Janez ugrabil Bato Todoroviča* (2012), *JBTZ – Čas poprej in dnevi pozneje* (2013), *Ključ U za umor* (2014), *Veliki in dolgi pohod Nove revije* (2015), *Karla* (2015), *1984 – Orwellovo leto Agopa Stepanjana* (2016).

dušen, kajti po demokratizaciji se je bilo treba še osamosvojiti, z lustracijo bi izzvali oster konflikt v takratni slovenski družbi. In tudi ob takem velikem uničenju dokumentacije, 90 odstotkov je bilo uničene udbovske in še kakšne druge režimske dokumentacije, je zelo težko izvesti kakršnokoli pravično lustracijo. Predvsem pa tudi Demos nikoli ni imel take politične moči, da bi lahko lustracijo sploh uzakonil. Zato je najboljša lustracija pisno razkrivanje početja Udbe in propadlega komunističnega režima nasploh. Pisanje knjig se mi zdi najboljša lustracija. Tudi ta knjiga



**Ko sem zbiral gradivo za knjigo o Dragi, sem zahteval dosje o Tomažu Miklavčiču. Ta je leta 1993 obstajal, o čemer so pisali časopisi, zdaj ga v Arhivu ni.**

o Agopu Stepanjanu je velika sramota za tiste, ki so v njegovem procesu sodelovali na strani režima, a hkrati rehabilitacija za žrtve tega montiranega procesa.

**Koliko je bila Udba zaslužna za osamosvojitve Slovenije?**

Potem ko je v Sloveniji leta 1990 prišlo do preobrata in večstrankarskega sistema, ko je nastopila Demosova vlada, se je prilagodila novi slovenski oblasti. Verjetno so v spopadu z JLA obstajale še kakšne povezave z njo, ampak na splošno je Udba, no, takrat kot politična policija sploh ni več obstajala, začela pomagati sloven-

ski osamosvojitvi. Nimam pa konkretnih podatkov o tem. To bi najbolje vedeli ljudje, ki so bili takrat na izvršnih položajih v Demosu, kako se je Udba odzvala proti zunanjemu sovražniku slovenstva, ko se je pojavil. Takrat so verjetno tudi udbovci začeli drugače razmišljati in se je tudi znotraj njih pojavila nacionalna pripadnost.

**Mnogi v Sloveniji še vedno hvalijo prejšnji režim, zlasti njegovega voditelja Tita. Celot vodilni mediji so ga malikovali ob obletnici njegove smrti. Kako na to gledate?**

Tito je bil spreten politik, ki je okoli prinesel Američane, Angleže, Ruse, vse. Naredil je tudi kaj dobrega, denimo razhod s Stalinom, čeprav predvsem zaradi ohranitve lastne kože. Toda glede na vse povojne množične umore, ki so se dogajali po njegovi komandi in ožjega vrha komunistične partije, bo zame ostal, in za mnoge druge ljudi, v zgodovini predvsem kot množični morilec. Poleg tega nanj gledam tudi kot

na dolgoletnega diktatorja ter vodjo nedemokratskega in propadlega režima.

**Vaše knjige razbijajo kult nekdanjega jugoslovanskega diktatorja in njegovega režima. Kako ste zadovoljni z medijskim poročanjem o njih?**

Različno. Prva knjiga o Kocbeku je bila zelo dobro medijsko obdelana, potem pa veliko manj. Predvsem sem bil razočaran pri *Karli*, saj je vendarle šlo za 50. obletnico Drage, ki pomeni enega temeljev slovenske državnosti. Ne samo moja knjiga, tudi prireditev ob obletnici Drage je bila v Sloveniji zelo slabo medijsko predstavljena. Po drugi strani moram reči, da je ta knjiga, ki jo zdaj predstavljam, zbudila veliko zanimanje. V soboto je npr. v *Delu* izšel velik članek o njej.

**Vam kdaj zaradi knjig ali razkritij grozijo? Vas kdo napade na cesti ali kliče po telefonu?**

Ne, nihče.

**V kakšnih odnosih ste z bivšimi kolegi iz LDS ali z Milanom Kučanom, ki se je nekoč obrnil stran, ko vas je srečal na cesti?**

Dobro, Kučan je res nekajkrat obrnil glavo stran. Toda odkar sem to javno povedal, tega ne počenja več. Celot zdaj, ko sem zelo ostro nastopil proti Repetovi knjigi o njem, ne deluje užaljen, ko ga srečam na cesti.

**Predstavitve knjige 1984 – Orwellovo leto Agopa Stepanjana bo v torek, 17. maja, ob 18. uri v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa. Bo na predstavitve prišel tudi kdo od akterjev iz vaše knjige?**

Prišli bodo nekateri, ki so bili žrtve, vendar še ne vem natančno, kdo vse. Žal je eden izmed njih, Blaž Gašperšič, pred kratkim umrl. Seveda pride Agopova žena Cveta z družino, Rade Lazarevič, morda še kakšen od bolgarskih akterjev, čeprav so nekateri pozneje odšli v Bolgarijo. Agopovi prijatelji, ki niso bili v postopkih, bodo zaigrali glasbeni vložek pred predstavitvijo.

Večer krščanskih narodnih izročil  
**23. maja na Brezjah**  
 Na predvečer praznika Marije Pomagaj se zberemo na Brezjih in se priporočamo Njej, ki varuje slovenski narod in slovenska izročila po svetu.  
 Sveto mašo bo ob 20.00 daroval msgr. Stanislav Zore.

radio ognjišče